

Kesit Akademi Dergisi

The Journal of Kesit Academy

ISSN: 2149 - 9225

Yıl: 3, Sayı: 12, Aralık 2017, s. 452-461

Dr. Elif DURAN OTO

Batman Üniversitesi, Rektörlük-Bölümler Koordinatörlüğü, elifduran@hotmail.com

HÜSEYİN RAHMİ GÜRPINAR ROMANLARINDA BATILI KADINLAR

Özet

Edebiyatımızda “Hace-i Sâni” olarak anılan Hüseyin Rahmi Gürpınar 1864-1944 yılları arasında yaşamıştır. Yazar, Tanzimat’tan Cumhuriyet’e uzanan ve büyük dönüşümlere tanıklık edilen bu dönemde yazın hayatımıza kırk biri roman olmak üzere pek çok eser bırakmıştır. Kendisine layık görülen “hace” sıfatına yakışır bir tutumla eserlerinde bazı temel eksiklik ve problemlere işaret etmiş ve çoğu kez de roman kurgusu içinde okuyucuyla çözüm önerilerini paylaşmıştır. Kuru bir didaktizme düşmeden eserlerini kaleme alan Gürpınar’ın işaret ettiği sorunlardan biri de yanlış Batılılaşmanın bir uzantısı olarak değerlendirilebilecek Batılı kadın meselesidir. Romanlarda çoğunlukla zengin ailelerin çocuklarının eğitimi teslim ettiği kimse-ler olarak karşımıza çıkan bu kadınlar bazen de serbest, düşmüş kadın portresini örneklendirmek için tercih edilir. Yabancı olana duyulan bu ölçüsüz ve kontrolsüz ilginin doğurduğu türlü sakıncalar daha ziyade cinsellik odaklı sorunlarda toplansa da çocukların eğitimi bahsi de son derece önemli bir sorun olarak altı çizilen önemli bir bahistir. Gürpınar, romanlarında ekseriyetle mürebbiyelikten metresliğe uzanan bir çizgide çizdiği Batılı kadın portresi ile yabancı olanın bilinmezliği ve dolaylı tehdidini aktarmaya çalışır. Yine de kadın bedeninin nesneleştirildiği örneklerin karşısına yazar olumlu bazı örnekler yerleştirerek yabancı düşmanlığının kıyısından dönmeyi de ihmal etmez.

Anahtar kelimeler: Batılı Kadın, yabancı, mürebbiye, çocuk eğitimi, metreslik.

WESTERN WOMEN IN HÜSEYİN RAHMİ GÜRPINAR'S NOVELS

Abstract

Hüseyin Rahmi Gürpınar, known as "hace-i sâni" (Second Master) of our literature, lived between 1864 and 1944. In this period, which witnessed great transformations from the period of Ottoman political reforms to the proclamation of the Turkish Republic, the author produced a number of works into our literature including 41 novels. With his typical attitude considered to be "hace" (Master) the author pointed to certain deficiencies and problems in his works and mostly shared his suggested solutions with the readers within the fiction of his novels. One of the problems mentioned by Gürpınar, who authored his works without any meaningless didacticism, is the Western women's matter to be regarded as an extension of wrong westernization. These women in novels, who are mostly the ones wealthy families send their children to for education, are sometimes preferred to exemplify the portrait of a scarlet woman. Although various inconveniences caused by this excessive and uncontrolled interest in a foreigner are generally sexual problems, children's education is regarded as a fairly important issue as well. Gürpınar, in his novels, mostly tries to convey the indirect threat of being a foreigner by using the portrait of western women who could have the role of a tutor or even of a fancy woman. However, by giving examples of positive situations despite regarding the woman's body as an object from time to time, the author sometimes mentions the issue of ethnocentrism.

Keywords: Western Woman, foreigner, tutor, child education, fancy woman

GİRİŞ

Hüseyin Rahmi Gürpınar'ın romanlarında kalabalık bir kadın kadrosu ile karşılaşırız. Bu kadronun asli unsuru Müslüman-Türk kadını iken Rum, Ermeni gibi Osmanlı halkının diğer mensuplarını da görürüz. Bunun yanı sıra özellikle Tanzimat Fermanı ile ivme kazanan Batılılaşma hareketinin bir sonucu diyebileceğimiz Batılı kadının Osmanlı toplumunda fiilen varlığı da romanlarda karşımıza çıkar. Romanlarda karşılaştığımız bu kadınların büyük bir kısmı Fransız olup o yıllarda Osmanlı toplumunda baş gösteren Batı kültürü hayranlığının taşıyıcısı rolündedirler.

Niyazi Berkes, *Türkiye’de Çağdaşlaşma* adlı çalışmasında Alaturkalık- Alafrangalık sorununun II. Abdülhamit dönemine dek uzanan bir tartışma konusu olduğunu söyler ve ekler:

“Ahmet Mithat Efendi edebiyata ‘alafranga’nın yerilmesi tutumunu getirmiştir. Edebî kariyeri onun etkisi altında gelişen Hüseyin Rahmi bunu ‘Şık’ tipi olarak ele aldı. Bir bakıma ‘alaturka’, alafranganın Frenklerden alarak geleneksel alışkanlıklarda yaşayan kişilere taktığı, ‘alafranga da, yine Frenklerden gelen bir sözcükle, alaturkanın alışkanlıklardan kopmuş kişilere taktığı tanımlama yaftalarıdır. Daha önceki dönemde örneğin Namık Kemal’de olduğu gibi bu, sadece yeni fikirler besleyenlerle eski fikirler besleyenler arası yabancılaşma sorunu değildir. Çünkü Hüseyin Rahmi’nin romanlarının gösterdiği gibi, ne alaturka ne alafranga fikir ürünü değildir. Yaşamın ancak dışarıya karşı yabancılaşma duyma ya da kendi toplumundan yabancılaşan kişinin o zamana kadar değerler ya da fikirlerle savunulmamış yanların birdenbire savunulan ya da yitilen, fakat her iki durumda da kendilerine değer ya da akıl ölçülerine göre olduğu sanılan yorumlamalar eklenen yanlarıdır.” (Berkes, 2002: 451)

Tanzimat’tan sonra yüzünü Batı’ya dönen Osmanlı toplumunda bir süre sonra Batı hayranlığı meydana gelir. Özellikle Fransız kültürü ve diline olan hayranlık, yerini zamanla özentiyeye ve sathi taklide bırakır. Alafranga tiplerin artış gösterdiği yıllarda bu tipler birçok romanın konusu ve aslı kahramanı hâline gelir. Bu tiplerin ekseninde gelişen roman kurgusu içinde yeni bir kadro ile karşılaşırız. Bunlar Batılı kadınlardır. Çoğu kez hane içine dâhil edilen bu kadınların statüsü ve kapalı bir aile yapısı özelliği gösteren Osmanlı aile yapısındaki rolleri ise tartışmalıdır.

Eğitimde Batılı Kadının Rolü ve Mürebbiyelik

Hüseyin Rahmi Gürpınar’ın 1888 yılında *Şık* ile başlayan roman yazım süreci 1934 yılındaki *İnsanlar Önce Maymun muydu?* ile son bulur. 46 yıllık roman yazım süreci içinde ortaya çıkan bu ürünler için ise Şevket Toker “İstibdad Devrinde, II. Meşrutiyet Devrinde ve Cumhuriyet Devrinde” şeklinde bir sınıflandırma yapar. (Toker, 1990) Zira yazarın tanıklıkları eşliğinde roman kurgusuna yayılan bu önemli süreçler Türk toplum yapısında pek çok köklü değişikliğin yaşandığı süreçlerdir. Toker’in ilk iki sınıflandırmasına dâhil edebileceğimiz romanlarda anne, baba, çocuklar ile anne ve babanın birinciden yakın akrabalarından kalabalık aile kadrosu ile karşılaşırız. Çekirdek aile örneklerine ise Cumhuriyet Devrinde kaleme alınmış bazı romanlarında rastlarız. Kalabalık ailelerin büyük konak ve evlerde süregelen yaşamı içinde haremlik-selamlık uygulamasına göre dizayn edilmiş olsa da yakın aile efradı içinde bu kuralla riayet edilmez. Bununla birlikte haneye dışarıdan müdahil olan kimseler ise genellikle çalışan sınıftan fertlerdir. Yabancı/ Batılı kadınlar da hane içine bu kontenjandan dâhil

olurlar. Hane içindeki çocukların eğitiminden sorumlu tutulan bu kadınlar “mürebbiye” sıfatı ile anılmaktaydılar.

Hüseyin Rahmi Gürpınar’ın 1898 tarihli *Mürebbiye* romanında bu konu hane içine dâhil edilen kadının konumu ile birlikte irdelenir. Zeynep Kerman, Batılılaşma ile koştur bir biçimde sosyal yaşamda meydana gelen değişimin hane içine de etki ettiğini belirtir:

“Batılı tarzda öğretim yapan ve yabancı dil öğrenen gençlerin sosyal hayatta başarı sağlaması ve rağbet görmesi, zengin Türk ailelerini, çocuklarına daha küçük yaşta yabancı dil öğretmeğe, yabancı mürebbiye tutmağa sevk etmiştir ve bu durum kısa sürede moda hâline gelmiştir. Böylece o zamana kadar Avrupalılara kapalı olan Osmanlı ailesinin içine musiki hocaları, yabancı dil öğretmenleri, mürebbiyeler ve hatta dadılar girmeğe başlamıştır... Gerek yabancı hocalar, gerekse mürebbiyeler arasında meziyetli kişiler varsa da, Türk örf ve âdetlerinden çok farklı bir hayat görüşü ve zihniyete sahip bu şahıslardan bazıları da menfi, yıkıcı rol oynamışlardır.” (Kerman, 2009: 150)

Mürebbiye romanının merkezindeki isim olan Matmazal Anjel tıpkı *Şık* romanındaki hemcinsleri gibi Fransız’dır. Fransa’da düşmüş kadın imajına uygun bir biçimde yaşamını sürdüren Anjel bir âşığı ile geldiği İstanbul’da âşığı tarafından terk edilince “fahişe” kimliğini gizleyerek edindiği yeni çevrenin yardımıyla “mürebbiye” sıfatı ile Dehri Efendi Konağı’na yerleşir. Dehri Efendi Batı’yı temsil eden Anjel’in çocuklarına ders vermesini, Batılılaşma yolunda atılmış önemli bir adım olarak görür. “Özellikle çevresinde bu intibayı uyandırmak isteyen Dehri Efendi, hayatını sürdürdüğü konağında ise geleneksel olan yapının dışına çıkamaz.” (Tüzer, 2011: 1283) Anjel yerleştiği bu konaktaki çocukların eğitimiyle meşgul olmak yerine kendisini arzulayan Şem’i, Sadri Bey, Amca Bey ve Dehri Efendi ile gönül ilişkilerine kalkışır.

Metres romanında karşılaştığımız Fransız Mürebbiye Madam Krike ise romanın başlarında vazifesini layıkıyla yerine getirmeye çalışan bir mürebbiye portresi çizmektedir. Yalnız Hâmi ve Saffet’in oğulları olan Rıfki’nın şımarık tavırlarından bir süre sonra yılgınlık gösteren Madam Krike bu durumu sineye çekmeyi düşünmez ve durumu Firuze Hanım’a açar. Firuze Hanım, Madam Krike’ye sunduğu hediyeler ve dök-tüğü dil ile çocuğun şımarıklıklarını görmezden gelmesini rica eder. Madam Krike için bu hal başta yadırgatıcı olsa da bir süre sonra kendisi de eve gelen diğer öğretmenler gibi davranır. Başta disiplinli bir tavır içinde işiyle alakadar olan bu kadın zamanla öğrencisi Rıfki ile alakadar olmadığı haliyle karşımıza çıkar.

Hüseyin Rahmi Gürpınar'ın son romanlarından biri olan 1932 tarihli *Ölümler Yaşıyor mu?* da Veliyüddin Paşa ailesinin çocuklarının eğitimi ile Madam Luiz Şermin adlı Fransız bir mürebbiye meşguldür. Veliyüddin Paşa'nın ölümü sonrasında Mahinur Hanım'ı çocuklarının eğitim ve öğretim konusunda Fransız mürebbiyeye tam bir teslimiyet hali içinde görürüz. Madam Luiz Şermin, ilgi duyduğu spiritüalizmi, eğitimin-den sorumlu olduğu çocuklara da aşılamaştır. Hayalet gördüğünü iddia eden bu kadın, Veliyüddin Paşa konağındaki ruh çağırma seanslarının da başkişisidir. Konaktaki çocukları, kendi eğitimine ve ilgi alanlarına göre eğiten bu Batılı mürebbiye genç yaştaki bu çocuklar üzerinde daha sonra travma yaşatacak düzeyde bir dizi yanlışlığa imza atar. "Temelsiz" bir öğretim gören bu çocukları ise hazin sonlar bekler. Mahinur Hanım'ın en küçük çocuğu olan Leman, Madam Luiz Şermin'in yönlendirmeleriyle özellikle de Camille Flammarion'un *Ölümden Önce, Ölümden Sonra, Ölüm Etrafında* adlı kitaplarıyla haşır neşir haldedir. Garip bir ruh hâli içine giren Leman bir süre sonra kendi ölüsünü yatağında uzanır şekilde gördüğünü iddia edecek hale gelir. Aynı romanda karşılaştığımız bir diğer Batılı kadın olan Avusturyalı Madam Şerlih de bir medyumdur. Spiritüalizme meraklı olan Madam Şerlih de sinir krizleri geçiren ve bayılan Şehâmet'e çeşitli garip yöntemlerle yardımcı olmaya çalışmaktadır.

Madam Luiz Şermin olumsuz mürebbiye tipi örneklendirmek için romanda karşımıza spiritüalizme duyduğu ilgi ve yönlendirmeleri dolayısıyla çıkmaktadır. Madam Luiz Şermin bu hâliyle *Mürebbiye* romanındaki Anjel'e ve *Metres'*teki Madam Krike'ye benzemez. Çünkü Anjel cinsî istekleri doğrultusunda hareket ederken Madam Krike de maddî çıkarını gözetmiştir.

Bir Arzu Figürü Olarak Batılı Kadın ve Metreslik

Tiyatro trupları ile birlikte Osmanlı sosyal yaşamında görmeye başladığımız Batılı kadınlar 19. yüzyıl itibariyle İstanbul merkezli sosyal yaşamın içinde daha görünür olmuşlardır. Gürpınar daha ilk romanında Batılı kadının sosyal hayattaki bu görünür olmasını ve etkilerini masaya yatırmıştır. *Şık'*ta romanın merkezinde gördüğümüz Şatırzâde Şöhret Bey'in yanında gördüğümüz düşmüş kadın tipi ile yazar bu meseleye eğilir. Şatırzâde Şöhret Bey'in metresi olan Fransız asıllı Madam Potiş gerek dış görünüşüyle, gerekse hareketleriyle çirkin ve "bayağı" bir kadındır. Şık namı Şatırzâde Şöhret Bey ile parası olduğu müddetçe bir araya gelen Madam Potiş menfaatleri doğrultusunda yaşamayı kendine düstur edinmiş biridir. Mehmet Kaplan, Hüseyin Rahmi'nin, yarattığı karakterlerde onların psikolojilerinden ziyade sosyal davranışlarına önem verdiğini söyler. (Kaplan, 2004: 400) Romanlarda da derin psikolojik çözümlerine yer verilmeyen tip düzeyinde kalan ve sosyal amillerin şekillendirdiği kişiler ile karşılaşırız. Yine Kaplan Madam Potiş'i Hüseyin Rahmi Gürpınar'ın romanla-

rında asli tipler sınıflandırmasında ilk sırada bulunan “Alafrangalar ve onları istismar eden Fransız fahişeleri sınıfın(a)” (Kaplan, 2004: 403) dâhil eder. Romanda birçok genelevden kovulan bu kadın Şatırzade ile Baba Pedriks’in lokantasında “couple amoureux” denilen sevgililerin tek başlarına serbest ve gizli kalabilmelerini sağlayan bir bölmede öpüşebilecek serbestlikte tavırlar sergiler haldedir.

Romanda cinsellik odaklı bir arzunun nesnesi olarak çizilen Batılı kadın Madam Potiş’in karşısına yazar hem fizikî hem de ahlakî olarak güzel ve olumlanabilecek bir örnek yerleştirir. Matmazel Adel adı verilen bu Fransız kızı hemcinsinin tam karşısında konumlandırılan yazar ona “Matmazel” sıfatını layık görürken Potiş’i ise “Madam” olarak anmaktadır. Bununla birlikte Matmazel Adel romanda Müslüman Türk bir kıza henüz verilmeyen bir rolle karşımıza çıkar. Romanda Maşuk adlı Müslüman bir genç ile nikâhsız bir birliktelik yaşayan Matmazel Adel için yazar ömründe sadece bir erkeği seven bir kadın tanımlaması yapar. Böylelikle toplum tarafından kabul görmeyecek olan nikâhsız birlikteliğe rağmen buradaki samimi duyguların mevcudiyeti ile Matmazel Adel’i Madam Potiş’ten ayırır. Gürpınar’ın bu ilk romanında ataerkil toplumda erkeğin kafasında ideal olarak yarattığı kadın tipi “evdeki melek”¹ için Matmazel Adel, “canavar”ı temsilen de Madam Potiş’ karşımıza çıkmaktadır.

Şıpsevdi romanında Hüseyin Rahmi Gürpınar, Şehim Bey ile evli olan Madam Şehim’i de bir arzu figürü olarak okur karşısına çıkarır. Müslüman bir erkekle evli olduğu halde etrafındaki erkeklerin cinsellik bakımından çekim odağı olan bu kadın özelinde Hüseyin Rahmi Gürpınar, Batılı/ Yabancı kadın kimliği hakkında bazı genellemeler yapar:

“Madam, ya bir Fransız, ya İngiliz, ya Alman olacağından, Türk zevcine karşı daima ırk gururu ve millî bir tefevvuk izahından geri durmaz... Madam, medeniyetten kendince farz ettiği bu neseb tekaddümü fazlından dolayı ekmel bir zattır. Zevci ise onun yanında daima insanlığından mühim şeyler eksik, nâkıs ve hakir bir mahlûktur. Zevc için her emre, her harekete karşı daima vazi’,daima muti, daima hamul bulunmaktan başka çare yoktur. Yoksa en âdi vesileler ile “Espèce de turc”, “Tête de turc” hakaretleri hazırdır.” (Şıpsevdi, 1946: 13)

¹ “Edebiyat yapıtlarındaki kadın karakterlere yönelik eleştirinin ortaya çıkardığı gerçeklerden bir de erkek yazarların yarattığı klişe iki tipin varlığıdır. *The Mad Woman in the Attic* adlı üç ciltlik yapıtın yazarları Sandra M. Gilbert ve Suzan Gubar bu konu üzerinde uzunca durur ve “evdeki melek” ile “canavar” adını verdikleri bu klişe uç tiplerin özelliklerini ve kaynaklarını gösterirler. ‘Evdeki melek’ tipi ataerkil toplumda erkeğin kafasında ideal olarak yaşattığı kadın tipidir ve erdemleri arasında namusluluk, alçakgönüllülük, uysallık, masumiyet başta gelenlerdir...” (Moran, 2005:252)

Şıapsevdi romanındaki bir diğer yabancı kadın olan Mösyö Mc. Ferlan'ın karısı Madam Mc. Ferlan da Madam Şehim gibi romandaki erkeklerin ilgi odağıdır. Öyle ki Madam Mc. Ferlan ile Meftun'un kız kardeşinin kocası olarak gördüğümüz Mâhir arasında bir gönül macerası yaşanır ve bu macera Mâhir'in intiharı ile sonlanır.

Her ikisi de evli olan bu Batılı/ Yabancı kadınlar, sosyal yaşam içinde Müslüman Türk hemcinslerine göre daha rahat yer alabilmektedirler. Karşı cinsle çok da bir araya gelmeye alışık olmayan Müslüman Türk erkeği için ise bu hal Batılı/Yabancı kadınları cinsellik bakımından birer çekim merkezi hâline getirir. Bu durum roman kurgusu içinde özellikle Meftun'un evinde tertiplemediği danslı bir toplantıda, açığa çıkar. Başka yabancı kadınların da bulunduğu bu toplantıda erkekler ile dans edip içki içen kadınlara bir süre sonra eşleri dışındaki erkeklerden aşk ve beğeni itirafları gelir. Kadınlar da bu itiraflar ve iltifatlar karşısında memnun bir hâl içinde çizilirler.

Hüseyin Rahmi Gürpınar Batılı/ Yabancı kadınlarla evliliklerin doğurduğu sancılarla değinirken bu kadınlarla olan evlilikten dünyaya gelen çocuklarda da annelerinden kaynaklı bir üstünlük tavrının olduğunu söyler.

1921 tarihli *Kesik Baş* romanındaki Flora, Hüseyin Rahmi'nin II. Meşrutiyet öncesi kaleme aldığı *Şık, Mürebbiye, Metres ve Şıapsevdi* romanlarındaki Batılı ve düşmüş hemcinslerine benzemektedir. Romanda anlatılan cinayetin faillerinden olan Flora romanda herkese kardeşi diye tanıttığı aslında sevgilisi olan Alber ile birlikte hareket edip metresi olduğu Raif Bey'i öldürmüştür. Raif Bey'in metresi olarak karşımıza çıkan genç Flora, bu ilişkide yalnızca maddî çıkarlarını gözeten ve bu uğurda cinayet işleyebilen bir kadındır.

Ben Deli miyim? (1924) romanında Şâdan Bey ve Kalender Nuri, Beyoğlu'ndaki Rus asıllı Madam Fedrona'nın işlettiği randevuevinin müdavimlerindedir:

"Madam Fedrona kırk beşlik bir Rus karısı ve âdeta iri yarı bir dişi kazaktır. Beyoğlu'nda mühim bir randevu mahalli işletir. Karı her şeyden evvel derin bir psikologdur. Sanatı tekniği ile idare eder. Beyoğlu şimdiye kadar muhtelif şubelere ayrılmış böyle bir fuhuşhane görmemiştir..." (Ben Deli miyim?, 1954: 42)

Madam Fedrona'nın yanı sıra yine bir Rus olan Loroviç de bu randevuevinin gözde sermayelerindedir. Bu iki Batılı/ Yabancı kadını da yine düşmüş kadınlar olarak karşımıza çıkaran yazar "metreslik" kavramından farklı olarak randevuevi odağında "fahişelik" müessesini irdeler.

Billûr Kalb (1924) romanındaki Semih Âtif Bey'in işe almak vaadiyle kandırdığı genç kızları, götürdüğü otel ve restoranın sahibesi Madam Savaro için yazar "Doğuda Rumlaşmış bir İtalyan karısı" der. Gençliğinde, II. Abdülhamid zamanındaki bir paşa

ile beraberlik yaşayan İtalyan Madam Savaro romanlardaki pek çok yabancı hemcinsi gibi öncelikle metres olarak karşımıza çıkar. Daha sonraları bir otel ve restoran işletmecisi olarak romanda anılsa da Madam Savaro'nun işlettiği mekânda da yine cinsellik odaklı ilişkiler sürmektedir.

Billûr Kalb romanındaki Madam Savaro gibi gençliğinde metres olup daha sonra bu kavramın içeriği ile ilişkili mekânların işletmecisi konumunda gördüğümüz bir diğer isim 1924 tarihli *Kokotlar Mektebi* romanındaki Ulviye Melek namı Charlotte Prunier'dir. Muharrir Kudret Âli Bey'e Kokotlar Mektebi fikrini açan Ulviye Melek kendini tanıtan bir de kartvizit uzatır. Üzerinde "Fehâmetli Prens Nasrullah Hazretlerinin sâbık metresi el hâlet-i hâza mektebi müdiresi Ulviye Melek" (*Kokotlar Mektebi*, 1929: 16) yazan bu kartta eski namını gizleme gereği duymayan hatta bunu sistemleştirip bir iş kolu haline getirmek isteyen bir kadının cesaretini okumak da mümkün. Ulviye Melek'in "bekâret"ini evlenmeden kaybeden kızları toplayıp zengin erkeklerin metresi olarak yetiştirmeyi düşündüğü Kokotlar Mektebi'nde bir de Prenses Dişeski adlı eski bir fahişe, kızlara moda ve zarafet dersleri adı altında mesleğin inceliklerini öğretir.

Batı ve Doğu Kısılcacında Kadın Kimliği

Şipsevidi romanında yanlış Batılılaşma meselesine alafranga züppe bir karakter üzerinden eğilen Hüseyin Rahmi Gürpınar, romanında Doğu ve Batı meselesine kimlikler üzerinden çokça eğilir. Yabancı kadın odağında Batı Kültürü ve Batılı olana öykünme meselesi eleştirilirken Doğulu kimlik eleştirisi de kadın kimliği ve erkek kadın ilişkisi üzerinden yapılır. Romanda kadın kimliği odağında Doğu- Batı mukayesesi ve Doğu eleştirisi yapan Madam Luiz Şermin'in söyledikleri dikkat çekicidir:

"... Tabiatın her şeyi ruşena kılan güneşli, şu mavi, geniş seması altında, açıkta, cereyan eder bir hâliniz yok... Niçin tabiattan, ziyadan, hakikattan bu kadar yüz çeviriyor ve korkuyorsunuz?.. Siz canlı bir muammasınız. O kadar esrar ile örtülmüş o merteye münhasif yaşıyorsunuz ki, ne olduğunuzu kendiniz de bilmiyorsunuz diyebilirim... Hayatınızın tarzı hasebiyle birinizin tercüme-yi hâlini nakil, umumunuzun ömrünün hikâyesini icmal demek olur... Şekûre Hanım kimdi, seksen senelik ömrünü kafesin çubukları arkasında geçirmiş bir 'insankanarya', namahrem enzardan cemalini setr için toplarla kumaş eskitmiş bir mesture. Dünyanın top gibi yuvarlak olduğunu beyan edenlerin bu mecnunâne iddalarına kahkahalarla gülen... İçtiği suyun kimyevî terkiyatını bilmeyen, bir fen ve hakikat bîgânesi... İskender'le Napolyon'un muzafferiyetlerini işitmemiş... Timurlenge esir düşen padişahının ismini öğrenmemiş bir tarih bîhaberi... Kafesi içinde doğan, mahbusiyetinden bîhaber, ve güneşin ince bir şuaiyle şevke gelen kanaryanın gafilâne şetaretiyle ömrünün baharında yalnız mukkader zev-

cine karşı aşkı terennüm etmiş... Çiftehanesi içinde evlât yetiştirmeye uğraşmış... Zevce nüvazişini ortaklarıyla paylaşmaya, kendine az iltifat hissesi düştüğü zamanlar ağlamakla iktifaya alışmış bir kadın..."(Şıpsevdi: 1946: 376-377)

Batılı bir kadına Doğulu hemcinsi hakkında bu sözleri söyleten Hüseyin Rahmi Gürpınar aslında Doğulu kadının içinde bulunduğu kısıtlanmışlığın eleştirisini de yapar. Batılı hayata öykünen erkeklerin sathi anlamda kavradıkları Batılılaşmada Doğulu kadınların konum ve hakları gündeme gelmez.

SONUÇ

Hüseyin Rahmi Gürpınar romanlarındaki Batılı/Yabancı kadınların büyük çoğunluğu Fransız olup ahlak bakımından sorunlu kişilerdir. Ya cinsellik bakımından bir çekim merkezidirler ya da maddi çıkarlarını gözetken kimselerdir.

Osmanlı ailesine "mürebbiye" sıfatı ile dâhil olan bu kadınlar Alafranga yaşam özentisinin bir sonucu olarak beraberinde pek çok yıkımında taşıyıcısı olurlar. Aile fertleri arasında cinsel odaklı çarpık ilişkilerin merkezindeki bu kadınlar eğitimden sorumlu oldukları genç erkekler için de bir tehdittirler. Yine maddi çıkarını gözetip disiplini bir tarafa bırakan mürebbiyeler ile kendi tuhaf ilgi alanları doğrultusunda gençlerin yetişmesinde aksi yönde etkisi olan mürebbiyelerin hepsi Batılıdır.

Mürebbiye kimliği dışında Batılı/ Yabancı kadını bir de "metres" olarak Gürpınar romanlarında görürüz. Çoğu Fransız olan bu kadınların cinsellik merkezli hayatları ve kimlikleri, bize o yıllarda Osmanlı toplumunda yabancı hayranlığıyla birlikte sosyal hayata ithal edilmiş bir durumdur. Birçok romancının romanına konu olan yabancı asıllı kadınlar, Müslüman ağırlıklı muhafazakâr Türk toplumunun sosyal hayatında ve özellikle de aile hayatında birtakım temel dinamikleri değiştirmiştir. Şöyle ki evlilik kurumunda daha önce görülen çok eşlilik, yerini "metreslik"e bırakmıştır.

Gürpınar, Batılı kadını her zaman bu ilişkiler ağı içinde çizmese de Doğulu hemcinslerine göre onları daha serbest oldukları rollerle ve erkeklerle münasebetlerinde herhangi bir çekince gözetmedikleri halleriyle okura sunar.

Gürpınar, romanlarında Batılı/Yabancı kadın özelinde yanlış Batılılaşmanın doğurabileceği bazı sakıncalara çocuk eğitimi ve aile kurumu gibi toplumun temel iki dinamiği üzerinden eğilir. Burada Batılı kadınların cinsel çekimlerinden ve maddi çıkarlarını gözetken kimseler oluşlarından bahsedilirken Doğulu hemcinslerinin de sahip olamadıkları hatırlatılır. Doğulu erkeğin zaafının şekillendirdiği sosyal yaşamın eleştirisine dışarıdan bir bakışla yer vermeyi tercih eden yazar bu hatırlatmayı Batılı kadına yaptırır. Zira Doğulu kimliğin inşasında etkin olan eril kimliktir. Kendi inşa-

sından memnuniyet duymayıp Batı'ya öykünür haldeki erkeğin gerçeği yüzüne haykıran ise haklarını gasp ettiği kadının Batılı hemcinsidir.

KAYNAKLAR

- Berkes, Niyazi, *Türkiye'de Çağdaşlaşma*, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 2002.
- Gürpınar, Hüseyin Rahmi, *Şık (Âyine)*, Kitâbhane-i Hilmi, İstanbul 1336.
- Gürpınar, Hüseyin Rahmi, *Mürebbiye*, Dersaadet-İkdam Matbaası, İstanbul 1927.
- Gürpınar, Hüseyin Rahmi, *Metres*, Hilmi Kitabevi, İstanbul 1945.
- Gürpınar, Hüseyin Rahmi, *Şipsevdi*, Hilmi Kitabevi, İstanbul 1946.
- Gürpınar, Hüseyin Rahmi, *Ben Deli miyim?*, Hilmi Kitabevi, İstanbul 1954.
- Gürpınar, Hüseyin Rahmi, *Kokotlar Mektebi*, Ma'rifet Matbaası, İstanbul 1929.
- Gürpınar, Hüseyin Rahmi, *Ölüler Yaşıyor mu?*, Atlas Kitabevi, İstanbul 1973.
- Gürpınar, Hüseyin Rahmi, *Kesik Baş*, Hilmi Kitabevi, İstanbul 1942.
- Gürpınar, Hüseyin Rahmi, *Billûr Kalb*, Kitâbhane-i Hilmi, Ma'rifet Matbaası, İstanbul 1926.
- Kaplan, Mehmet, "Hüseyin Rahmi Gürpınar'ın Romanlarında Aslı Tipler", *Türk Edebiyatı Üzerinde Araştırmalar 1*, Dergâh Yayınları, İstanbul 2004.
- Kerman, Zeynep, "Hüseyin Rahmi ve Halid Ziya'da Mürebbiye Meselesi", *Yeni Türk Edebiyatı İncelemeleri*, Dergâh Yayınları, İstanbul 2009.
- Moran, Berna, *Edebiyat Kuramları ve Eleştiri*, İletişim Yayınları, İstanbul 2005.
- Toker, Şevket, *Hüseyin Rahmi Gürpınar'ın Romanlarında Alafranga Tipler*, Ege Üniversitesi Basımevi, İzmir 1990.
- Tüzer, İbrahim, *Hüseyin Rahmi Gürpınar'ın "Mürebbiye"sinin Hallerinden Anlatının Unsurlarına* *Turkish Studies - International Periodical For The Languages, literature and History of Turkish or Turkic* Volume 6/3 Summer 2011, p. 1277-1285 Turkey